

Л. А. Бісовецька

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Анотація. У статті характеризуються засоби масової комунікації та їхні основні функції у сучасному суспільстві; висвітлюються особливості виховного впливу засобів масової комунікації на дитину, позитивні та негативні сторони сприймання інформації через ЗМІ; наголошується на необхідності формування критичного ставлення до інформації та установки недостовірності побаченого чи почутого зі ЗМІ. Засоби масової комунікації справляють значний вплив на розвиток особистості дитини, і цей вплив має коректуватися впливом інших суспільних інститутів, як-от: сім'я, школа, соціальне оточення.

Ключові слова: засоби масової комунікації, вплив засобів масової комунікації, моральне виховання, особистість учня, інститут виховання.

Постановка проблеми. Масова комунікація – систематичне розповсюдження повідомлень (через друковані видання, радіо, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис та інші канали передачі інформації) серед численної великої розосередженої аудиторії із метою інформування і здійснення ідеологічного, політичного, економічного, психологічного чи організаційного впливу на оцінки, думки і поведінку людей.

Масова комунікація має публічний характер і виконує функцію масовізації – згуртування аудиторії навколо спільних ідей, політичних поглядів, цінностей, моделей споживання. Об'єктом впливу масової комунікації є людина (аудиторія). Аудиторія як споживач інформації є не просто об'єктом впливу, але й учасником комунікації [5].

Останнім часом в сучасному суспільстві гостро постало питання про вплив соціуму на розвиток особистості. Актуальність і важливість зазначеної проблеми пов'язана з тим, що саме в ході соціального розвитку людина активно засвоює соціальний досвід, а також систему соціальних зв'язків і відносин, і в подальшому відтворює все це в своєму житті. У ході цього процесу і в результаті розвитку нею також набуваються якості, цінності, переконання і суспільно схвалені норми поведінки, необхідні їй для нормальної життєдіяльності в даному суспільстві. Цей процес відбувається в дійсності як поступове розширення по мірі оволодіння людиною нових сфер спілкування, як процес розвитку саморегуляції і становлення самосвідомості і активної життєвої позиції з яскраво вираженими рисами.

Серед найважливіших факторів, що зумовлюють цей процес, крім сім'ї і освітніх закладів, є засоби масової комунікації. Причому на початок ХХІ сторіччя на перше місце вийшли електронні засоби масової комунікації, потіснивши друковані, що відобразилось на формуванні ціннісних орієнтацій сучасних дітей. Засоби масової комунікації стали невід'ємною складовою виховної системи суспільства.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Характеристика процесу соціалізації як системи, розробка основ її теорії, дослідження соціально-

педагогічної природи системи соціалізації здійснено в працях багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених (М. Каган, Я. Щепанський, А. Харчев, Д. Ельконін, А. Петровський, І. Кон, А. Мудрик, В. Сухомлинський, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, В. Ільїна, С. Хлебик, С. Харченко та ін.). Сучасний стан вивчення проблеми морального виховання особистості та впливу засобів масової інформації на цей процес досліджуються у працях І. Бега, Г. Васяновича, Н. Волкової, О. Козлюка, Л. Кулагіної, О. Невмержицької та ін. Вплив телебачення на особистість дитини розглядається А. Гриценко, В. Клименко, Л. Кулагіною, О. Петрунко, М. Романівим, М. Семенюк, В. Скотним, Л. Чорною та іншими.

Серед останніх публікацій щодо ролі засобів масової комунікації у формуванні особистості учня слід назвати такі: Б. Я. Вахула «Соціальні інтернет-мережі, їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства» [1], М. Злидніченко «Інтернет: за і проти» [4], Л. Король «Роль засобів масової інформації у соціалізації особистості молодших школярів» [6], О. В. Маленко «Інтернет: зручний помічник чи загарбник життя?» [7], І. П. Репко «Роль засобів масової комунікації у формуванні особистості» [8], І. Сахневич «Культура використання медіазасобів – неодмінна умова запобігання негативному впливу медіа інформації» [9], А. В. Федорович «Вплив ЗМІ на моральне виховання учнів» [10].

Мета статті – проаналізувати роль засобів масової комунікації у формуванні особистості учня, визначити позитивні та негативні сторони сприймання інформації через ЗМІ, запропонувати певні рекомендації батькам і вчителям з розвитку мас-медійної грамотності.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце серед численних видів засобів масової інформації посідає телебачення і комп'ютеризація в силу їх наочно-образного сприйняття і як наслідок більш сильного емоційного впливу на дитину. Саме вони є могутнім засобом комунікації по охопленню населення і можливості впливати на свідомість людей. Проблема такого впливу посідає одне з найважливіших місць в сучасній педагогіці. Над нею працюють відомі наукові установи й організації (ЮНЕСКО, Європейський інститут по вивченню засобів масової комунікації, Національний інститут психічного здоров'я США тощо). Питання про вплив засобів масової комунікації викликає багато дискусій, і в наш час існують дві точки зору на цю проблему: засоби масової комунікації справляють позитивний вплив; засоби масової комунікації справляють негативний вплив.

Прихильники першої точки зору відзначають виняткову роль засобів масової інформації в способі пізнання світу, в забезпеченні динаміки і статичності суспільства, і підтриманні соціальної взаємодії. Прибічники другої точки зору вважають засоби масової інформації могутньою руйнівною силою, що спонукає людину до насильства, створення фальсифікації, маніпуляції свідомістю, агресивним діям.

Особливо актуальна ця проблема щодо дітей і підлітків, оскільки саме в цей період мозок найбільш сприятливий до впливу засобів масової комунікації. Сьогодні діти більшу частину свого часу проводять біля комп'ютера і телевізора, які, на відміну від інших видів мас-медіа, є частиною домашньої обстановки. Доступність телебачення і мережі

Інтернет викликає багато проблем, однією з яких є зведення до мінімуму особистісних стосунків в сім'ї і спільноті.

Сучасне телебачення, Інтернет, комп'ютерні ігри значною мірою насичені актами агресії, насильства, жорстокості, руйнування і вбивства. Зарубіжна продукція витіснила всіх традиційних героїв вітчизняних мультфільмів, які несли добро, радість, любов і взаємодопомогу.

Засоби масової комунікації справляють значний вплив на розвиток особистості дитини, і цей вплив має коректуватися впливом інших суспільних інститутів, як-от: сім'я, школа, соціальне оточення.

Відомо, що риси характеру особистості, місце її в системі соціальних відносин багато в чому залежать від змісту мотиваційно-цільових особливостей прочитаних у дитинстві книжок, переглянутих фільмів, мультфільмів і телепередач, улюблених ігор, іграшок тощо. Процес соціалізації тісно пов'язаний з особливостями дитячого сприйняття, яке багато в чому відрізняється від дорослого. Очевидно, що мас-медіа, їхня постійна динаміка змінюють дитяче сприйняття й істотно впливають на процес соціалізації. Поза процесом соціалізації з батьками та найближчим соціальним оточенням діти сприймають окремі явища реальності через медіа. Одержуючи все більший досвід і знання, діти певним чином оцінюють події на екрані, персонажів, визначають їхню «реалістичність – нереалістичність». Тому з кожним роком засоби масової інформації займають все міцніші позиції у процесі виховання дитини у суспільство, формуванні оцінних суджень про навколишній світ.

Сьогодні соціалізація особистості з філософсько-соціологічної проблеми все більше стає педагогічною, розв'язання якої є найважливішим чинником оптимального розвитку окремої особистості. Одним із стратегічних завдань системи виховання, як визначено в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, є набуття молодим поколінням соціального досвіду; створення умов для соціального виховання і соціального розвитку молодого покоління. В Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») визначені основні шляхи реформування системи виховання. Один із таких шляхів – розробка і реалізація нових підходів, форм, методів і технологій виховання, які відповідали б потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоціональних, розумових і фізичних здібностей [3].

Але в розглядуваній проблемі існує ряд аспектів, які на даний час є маловивченими. До них відносяться: відсутність всебічного аналізу категорії «соціалізація молодшого школяра», недостатнє вивчення взаємодії особистості і соціального середовища, малодослідженість, непроаналізованість так званої соціальної післядії «зустрічі» дітей з медійними матеріалами, зокрема й соціальні наслідки впливу планованої до випуску навчальної й допоміжної продукції. Варто відзначити, що засвоєння молодшими школярами соціального досвіду, моральних цінностей, норм поведінки, вироблення ефективних рекомендацій в значній мірі залежать від об'єктивного виявлення і дослідження факторів, механізмів соціалізації як цілісної системи, оптимальних педагогічних умов використання засобів масової інформації при формуванні особистості учня.

У зв'язку з цим соціалізація особистості молодшого школяра засобами масової інформації є надзвичайно актуальною проблемою в наш час. У наш час засоби масової інформації перебирають на себе роль найважливішого засобу соціалізації. Аналіз сучасної наукової літератури дозволив виділити робочі визначення понять «соціалізація», «засоби масової інформації», «газетні видання», «журнальні видання». В інформаційних суспільствах психосоціальна система «соціум – особистість» набуває принципово нового вигляду і змісту: в неї активно і навіть агресивно проникає впливовий посередник – засоби масової інформації (ЗМІ, або медіа), а відтак діада «соціум – особистість» перетворюється на тріаду «соціум – ЗМІ – особистість», а процес соціалізації, відповідно, відбувається як медіа соціалізація. Це означає, що вплив соціуму на особистість повсякчас опосередковується ЗМІ. ЗМІ перебирають на себе культурно-просвітницьку, освітньо-виховну та соціалізаційну функції, які досі виконували традиційні інститути соціалізації. На жаль, на нашому телебаченні майже немає дитячих передач, а якщо і є, то в ефір вони виходять у неприйнятний для дітей час.

На сьогодні існують такі передачі, розраховані на дитину та її дитяче сприйняття: мультсеріали, мультфільми закордонного виробництва, «Єралаш», «Телепузики», «Найрозумніший», «Срібний апельсин», «Кумири та кумирчики» та «Kids' Time». Втім, якісних дитячих передач в українському телепросторі наразі надзвичайно мало. І порівнюючи з попередніми роками, ситуація не покращується, а, навпаки, погіршується. Друковані періодичні видання – це ще один не менш важливий засіб соціалізації молодших школярів. Газетні та журнальні видання – необхідний компонент системи друкованих засобів масової комунікації. Розумно підібрані видання розвиватимуть у дітей логічне мислення, довірливу увагу, пам'ять, збільшуватимуть словниковий запас. За допомогою ЗМІ діти включаються у систему суспільних відносин, отримують соціальний досвід, моделюють свою поведінку. Існують п'ять видів газет і журналів для дітей: пізнавальні, розважальні, навчальні, художні, наукові. «Пізнайко», «Барвінок», «Професор Крейд», «Колобочок», «Умійко», «Маленька фея та сім гномів», «Малятко», «Стежка», «Казковий вечір», «Велика дитяча газета», «Ангеляткова наука», «Яблунька» – найпопулярніші дитячі українські видання [2].

Як зазначає Л. Король, телебачення, Інтернет, інші медіа-засоби – реалії сьогодення, які існують об'єктивно, і ми не можемо їх усунути або покращити. Але ми можемо, і це необхідно, змінити ставлення до них, виробити систему запобіжних заходів, спрямованих на збереження психологічного здоров'я молодого покоління. Тому хочеться запропонувати певні рекомендації батькам і вчителям з розвитку мас-медійної грамотності.

1. Пропозиція подивитися фільм, переглянути телепередачу чи пограти якусь комп'ютерну гру дуже важлива для дитини.

2. Купуючи своїй дитині диск із фільмом, газету чи журнал, обираючи передачу для перегляду, звертайте увагу на вікові обмеження і жанрову специфіку.

3. При спілкуванні з дитиною не моралізуйте і пам'ятайте, що кожен має право на свою точку зору, спілкування з дитиною має відбуватися на засадах діалогу.

4. Пам'ятайте, що батьки – це приклад для наслідування. Не просто забороняйте дивитися фільм чи передачу, читати журнал чи газету, а пояснюйте, що цей продукт не має художньої чи інформаційної цінності.

5. Дозвольте дитині вчитися вас (від цього ваш авторитет не постраждає) чогось нового у сфері медіа: пам'ятайте, що сучасні діти – і самі вже знавці.

6. Опановування мас-медійною грамотністю можна зробити захопливим заняттям: проведіть відеозйомку власного фільму чи передачі, започаткуйте видання власної газети, проведіть виставку фоторобіт [6].

Отже, засоби масової інформації виступають сильним впливовим чинником соціалізації молодших школярів, від них багато в чому залежить, якими людьми вони стануть в майбутньому. Тому уже зараз слід робити вагомі кроки, щоб перетворити медійний продукт з ворога для вчителів та батьків на їхнього помічника у спробах виховати по-справжньому моральну і відповідальну людину.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Засоби масової комунікації справляють значний вплив на розвиток особистості дитини, і цей вплив має коректуватися впливом інших суспільних інститутів, як-от: сім'я, школа, соціальне оточення. На початок ХХІ сторіччя на перше місце вийшли електронні засоби масової комунікації, потіснивши друковані, що відобразилось на формуванні ціннісних орієнтацій сучасних дітей. Особливе місце серед численних видів засобів масової інформації посідає телебачення і комп'ютеризація в силу їх наочно-образного сприйняття і як наслідок більш сильного емоційного впливу на дитину. Питання про вплив засобів масової комунікації викликає багато дискусій, і в наш час існують дві точки зору на цю проблему: засоби масової комунікації справляють позитивний вплив; засоби масової комунікації справляють негативний вплив. Перспективою подальших розвідок є дослідження ролі розвиваючих ігор у вихованні дітей.

Список використаних джерел:

1. Вахула Б. Я. Соціальні інтернет-мережі, їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства / Б. Я. Вахула // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна : зб. наук. пр. / [редкол.: В. С. Бакіров, К. Вудз, Є. І. Головаха та ін.]. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. 6. – С. 311-319.
2. Давиденко Т. С. Типологічна класифікація дитячих видань в Україні / Т. С. Давиденко // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: journalib.univ.kiev.ua.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
4. Злидніченко М. Інтернет: за і проти (Година спілкування у 5 кл. з використанням інтерактивних технологій) / М. Злидніченко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2012. – № 4. – С. 74-75.
5. Іванов В. Ф. Визначення масової комунікації / В. Ф. Іванов // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – [Електронний

ресурс]. – Режим доступу:

<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2408>

6. Король Л. Роль засобів масової інформації у соціалізації особистості молодших школярів / Л. Король. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lilusyakorolsunshine.blogspot.com/2012/11/blog-post.html>
7. Маленко О. В. Інтернет: зручний помічник чи загарбник життя? / О. В. Маленко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2014. – № 19-21. – С. 87-91.
8. Репко І. П. Роль засобів масової комунікації у формуванні особистості / І. П. Репко // Теорія та методика навчання та виховання. – 2013. Вип. 34. – С. 160-168.
9. Сахневич І. Культура використання медіазасобів – неодмінна умова запобігання негативному впливу медіаінформації / І. Сахневич // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – С. 94-98.
10. Федорович А. В. Вплив ЗМІ на моральне виховання учнів / А. Федорович // Педагогіка вищої та середньої школи : Зб. наук. пр. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – Вип. 33. – С. 372-381.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Vakhula B. Ya. Sotsial'ni internet-merezhi, yikhni funktsiyi ta rol' u formuvanni hromadyans'koho suspil'stva [Social internet-nets, their functions in forming civic society] / B. Ya. Vakhula // Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya sotsiolohichna : zb. nauk. pr. / [redkol.: V. S. Bakirov, K. Vudz, Ye. I. Holovakha ta in.]. – L'viv : LNU im. I. Franka, 2012. – Vyp. 6. – S. 311-319. (in Ukrainian)
2. Davydenko T. S. Typolohichna klasyfikatsiya dytyachykh vydan' v Ukrayini [Typological classification of children's publications in Ukraine] / T. S. Davydenko // Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: journalib.univ.kiev.ua. (in Ukrainian)
3. Derzhavna natsional'na prohrama «Osvita» («Ukrayina XXI stolittya») [The State national programme “Education”]. – K. : Rayduha, 1994. – 62 s. (in Ukrainian)
4. Zlydnichenko M. Internet: za i proty [The Internet for and against] (Hodyna spilkuvannya u 5 kl. z vykorystannyam interaktyvnykh tekhnolohiy) / M. Zlydnichenko // Vidkrytyy urok: rozrobky, tekhnolohiyi, dosvid. – 2012. – № 4. – S. 74-75. (in Ukrainian)
5. Ivanov V. F. Vyznachennya masovoyi komunikatsiyi [The definition of mass communication] / V. F. Ivanov // Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2408>(in Ukrainian)
6. Korol' L. Rol' zasobiv masovoyi informatsiyi u sotsializatsiyi osobystosti molodshykh shkolyariv [The role of the media in the socialization of younger schoolboys] / L. Korol'. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lilusyakorolsunshine.blogspot.com/2012/11/blog-post.html>(in Ukrainian)

7. Malenko O. V. Internet: zruchnyy pomichnyk chy zaharbnyk zhyttya? [The Internet: a comfortable helper or invader of a life] / O. V. Malenko // Vyvchayemo ukrayins'ku movu ta literaturu. – 2014. – № 19-21. – S. 87-91. (in Ukrainian)
8. Repko I. P. Rol' zasobiv masovoyi komunikatsiyi u formuvanni osobystosti [The means of mass media in forming a person] / I. P. Repko // Teoriya ta metodyka navchannya ta vykhovannya. – 2013. Vyp. 34. – S. 160-168. (in Ukrainian)
9. Sakhnevych I. Kul'tura vykorystannya mediazasobiv – neodminna umova zapobihannya nehatyvnomu vplyvu mediainformatsiyi [The culture of using mass media –is a necessary condition in negative influence of mass information] / I. Sakhnevych // Vyshcha osvita Ukrayiny. – 2011. – № 3. – S. 94-98. (in Ukrainian)
10. Fedorovych A. V. Vplyv ZMI na moral'ne vykhovannya uchniv [The influence of mass media on the moral training of pupils] / A. Fedorovych // Pedagogika vyshchoyi ta seredn'oyi shkoly : Zb. nauk. pr. – Kryvyi Rih : KDPU, 2011. – Vyp. 33. – S. 372-381. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье характеризуются средства массовой информации и их основные функции в современном обществе; освещаются особенности воспитательного влияния средств массовой коммуникации на ребенка, позитивные и негативные стороны восприятия информации через СМИ; акцентируется на необходимости формирования критического отношения к информации и установке недоверия к увиденному или услышанному из СМИ. Средства массовой коммуникации осуществляют большое влияние на развитие личности учащегося, и это влияние должно корректироваться влиянием других общественных институтов, например: семьи, школы, социального окружения.

Ключевые слова: средства массовой информации, влияние средств массовой коммуникации, моральное воспитание, личность учащегося, институт воспитания.

Summary. The article is devoted to the characteristics of mass media and their main functions in contemporary society; the peculiarities of educational influence mass media at a child, positive and negative aspects of information perception through mass media are presented; it is emphasized at the necessity of forming a critical attitude to information and unreliability of what is seen or heard from the screen. Mass media are a complex, multifaceted social institution that makes many functions, among which the socialization of children are paramount. Mass communications occur a leading position as a powerful means of shaping personal identity. Mass media realize a great influence on a personal development of a pupil, and this impact must be adjusted by the influence of such social institutions, like family, school, social environment.

Key words: mass media, influence of mass media, moral education, personality of a pupil, institute of education.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2015